

Průběžná zpráva o výsledku šetření

ve věci podnětu ods. K. Š.

Obecně představují osobní prohlídky zásah do lidské důstojnosti vězňených osob. V prostředí výkonu trestu odnětí svobody však lze tento zásah považovat za legitimní za účelem zajištění vnitřní bezpečnosti (zabránění průniku nepovolených věcí do věznice), avšak pouze tehdy, pokud jsou prohlídky prováděny přiměřeně a takovým způsobem, aby byla maximálně šetřena lidská důstojnost. Za přiměřené přitom nelze považovat, pokud jsou odsouzení rutinně nuceni při důkladné osobní prohlídce dřepovat či zvedat penis a šourek, aniž by existovalo reálné podezření odůvodňující tento postup.

A - Obsah podnětu

Dopisem ze dne 26. 1. 2011 se na mě obrátil ods. K. Š. (dále také „stěžovatel“). Ve svém podnětu obecně srovnával podmínky výkonu trestu ve Věznici J. a věznici v italském Palermu, kde rovněž vykonával trest odnětí svobody. Zásadní námitku vnesl proti praxi provádění osobních prohlídek, kdy si nazí odsouzení běžně mají sedat na „židli s detektorem“, přičemž součástí prohlídky je „ohrnování a zvedání přirození“. Další výhrady uvedl vůči možnosti hygieny ve věznici (zejména koupání jednou týdně).

B - Skutkový stav

Špatné hygienické podmínky jsou mi známy z řady šetření, která jsem v minulosti vedl. Souvisí s úspornými opatřeními přijatými generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR s účinností k 6. 9. 2010, a to z důvodu dlouhodobého nedostatku finančních prostředků v českém vězeňství. Na tuto skutečnost jsem proto upozornil v Souhrnné zprávě veřejného ochránce práv o činnosti za rok 2010, která byla předložena Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Rovněž jsem Vězeňské službě ČR avizoval, že praxi koupání jednou za týden jsem ochoten akceptovat po přechodnou dobu, nikoliv jako běžný standard.

K provádění osobních prohlídek mi ředitel Věznice J. sdělil, že veškeré prohlídky, včetně důkladné osobní, jsou prováděny v souladu s nařízením generálního ředitelství Vězeňské služby ČR (dále také „NGŘ“) č. 11/2006, o vězeňské a justiční stráž, přičemž cílem těchto prohlídek je zabránit pronášení, držení a zneužívání nepovolených věcí vězňenými osobami. Níže popisuji praxi tak, jak ji nastínil ředitel Věznice J.. Odsouzený je při prohlídce vyzván, aby se vysvlékl

do naha. Poté se provede prohlídka svršků a osobních věcí. Prohlídka je prováděna současně u max. pěti odsouzených (dle počtu přítomných dozorců). Při následné prohlídce těla je pozornost pochopitelně věnována možným úkrytům nepovolených věcí (odsouzenému je například „nařizeno, aby otevřel ústa a zvedl jazyk“). Dále odsouzený musí provést několik dřepů a poté je požádán o zvednutí penisu a šourku. Ve vyjádření je uvedeno, že k této praxi bylo přistoupeno, aby se zamezilo průniku návykových látek do věznice, neboť právě pod kořenem penisu a pod šourkem bývají pronášeny. Osobní prohlídku vykonává osoba stejného pohlaví a je dbáno důstojnosti. K žádnému fyzickému kontaktu mezi dozorcí a odsouzeným nedochází. V žádném případě se neprohližejí tělní dutiny za pomoci zavádění prstů či jiných nástrojů. Prohlídka oděvů počíná spodním prádlem, které je poté vydáno odsouzenému. Po oblečení spodního prádla je odsouzený vyzván, aby usedl na stoličku se zabudovaným detektorem kovů. Pokud vznikne podezření, že odsouzený ukrývá nepovolený předmět v tělní dutině, je předveden k vyšetření k vězeňskému lékaři.

Ze zaslaných fotografií prohlídkových místností vyplývá, že prohlídková místnost č. 024 je vybavena zástěnami, naproti tomu prohlídkové místnosti č. 027 a č. 028 tyto zástěny postrádají. Ředitel Věznice J. sám ve vyjádření uvedl, že prohlídky se provádí v místnostech vybavených „*rohožemi, odkládacími věšáky a lavicemi.*“

Dále ředitel Věznice J. uvedl, že používání detektoru kovů obvyklým způsobem (přiložením k ohanbí či análnímu otvoru), tedy bez posazení na stoličku, není vhodné s ohledem na možný kontakt detektoru s tělem.

Ods. K. Š. byl z bezpečnostních důvodů zařazen mezi nepracující, a důkladným osobním prohlídkám se nepodroboval tak často jako ostatní odsouzení (zejména pracující). Bezpečnostními důvody je v daném případě myšlena skutečnost, že odsouzený ve svém dřívějším trestu opustil nestřežené pracoviště.

C - Právní hodnocení

Ochrana lidské důstojnosti je coby základní lidské právo obecně zakotvena v Listině základních práv a svobod.¹ Tamtéž (čl. 4) je stanoveno, že *meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod upraveny pouze zákonem.* Tímto zákonem je v daném případě zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále také „ZVTOS“). Přitom dle čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod: *„Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“*

¹ Viz zejména čl. 7 odst. 2 a čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Ve Sbírce zákonů vyhlášena jako usnesení č. 2/1993 Sb.

Mezi základní povinnosti odsouzeného patří *podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajištění vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu.*² Obecně představují osobní prohlídky zásah do lidské důstojnosti vězňených osob.³ V prostředí výkonu trestu odnětí svobody však lze tento zásah považovat za legitimní za účelem zajištění vnitřní bezpečnosti (zabránění průniku nepovolených věcí do věznice), avšak z pohledu ústavněprávní argumentace pouze tehdy, pokud jsou prohlídky prováděny přiměřeně a takovým způsobem, aby byla maximálně šetřena lidská důstojnost.⁴

Dle ustanovení § 140 NGŘ č. 11/2006 se důkladná osobní prohlídka provádí:

- „a) při příjmu a před propuštěním obviněných a odsouzených,*
- b) před a po provedení eskorty u všech obviněných a odsouzených, pokud nejde o eskortu na pracoviště [písmeno f]),*
- c) při každém opuštění věznice (a po návratu) bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby a dále je-li důvodné podezření, že obviněný nebo odsouzený má u sebe nebezpečné předměty nebo nepovolené věci,*
- d) před a po provedení návštěvy, pokud nebude odsouzený nebo obviněný po celou dobu návštěvy bezprostředně střežen příslušníkem dozorčí služby nebo příslušníkem vězeňské stráže,*
- e) před umístěním obviněného a odsouzeného k výkonu kázeňského trestu do cely uzavřeného oddělení a samovazby a před umístěním do krizového oddělení nebo cely, v níž je nařízen zvláštní režim (dohled),*
- f) při příchodu nebo příjezdu obviněných a odsouzených z vnitřního nebo vnějšího pracoviště, a to minimálně u 10 % z počtu pracovní čety obviněných nebo odsouzených, nejméně však 4 osoby k prohlídce; s přihlédnutím k nebezpečnosti obviněných a odsouzených, charakteru práce a pracoviště je oprávněn příslušník vězeňské stráže nebo příslušník dozorčí služby rozhodnout o vyšším počtu osob určených k prohlídce,*
- g) při generálních prohlídkách.“*

Dle druhého odst. se prohlídka provádí: *„v určené, dostatečně vytápěné místnosti, vybavené rohožemi, odkládacími lavicemi a věšáky. Obviněný nebo odsouzený se při důkladné osobní prohlídce svlékne do naha. Poté se provede prohlídka těla, odložených svršků a všech osobních věcí obviněného nebo odsouzeného za využití detektoru kovů.“*

Stěžovatel ani k výzvě neupřesnil četnost provádění prohlídek, přesto bylo zřejmé, že upozorňoval na tyto prohlídky zejména v souvislosti s návratem z pracoviště u ostatních odsouzených. Ředitel Věznice J. k četnosti důkladných osobních prohlídek obecně odkázal na výše uvedené ustanovení § 140 NGŘ č. 11/2006.

² Ustanovení § 28 odst. 2 písm. a) ZVTOS.

³ Přitom samotný ZVTOS obsahuje odkaz na diskutované základní lidské právo, totiž na zachování lidské důstojnosti. Dle ustanovení § 2 odst. 1 ZVTOS: *„Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného...“*

⁴ Obdobně Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. Rec (2006) 2 k Evropským vězeňským pravidlům, bod 54.1 a následující.

Při provádění důkladných osobních prohlídek je třeba trvat na tom, aby neprobíhaly kolektivně bez zajištění dostatečného soukromí (některé věznice opatřily zástěny, popř. vybudovaly kabinky bez předních dveří, tudíž osobu vidí pouze příslušník Vězeňské služby ČR, ale nikoliv jiný odsouzený), s důrazem na minimalizaci zásahu do lidské důstojnosti kontrolovaných.⁵ Pokud výše uvedená praxe probíhá nadto v místnostech bez zástěn, čili průběhu důkladné osobní prohlídky jsou bezprostředně přítomni kromě dozorců i ostatní odsouzení, je zásah do lidské důstojnosti nutno považovat za o to citelnější.

Ke způsobu provádění důkladných osobních prohlídek existuje četná recentní judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále také „ESLP“). ESLP vychází ve svých rozhodnutích obecně z toho, že osobní prohlídky jsou nezbytné k zajištění bezpečnosti ve věznici, nicméně musí být prováděny přiměřeným způsobem.⁶ Relevantní pro posouzení daného případu přitom je zejména rozhodnutí senátu ESLP ve věci Frérot v. France ze dne 12. 1. 2007, stížnost č. 70204/01. V daném případě byl odsouzený v jedné z francouzských věznic (mimo standardní průběh prohlídky) nucen se rozkročit, předklonit a kašlat za účelem prohlídky (obdoba dřepování). Soud konstatoval, že obecně není ani tento způsob osobní prohlídky v rozporu se čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení),⁷ leč k danému postupu může být přikročeno pouze tehdy, pokud je to absolutně nezbytné ve světle mimořádných okolností a jsou dány závažné důvody pro podezření, že odsouzený ukrývá nepovolenou věc v dané části těla. Uvedený případ je zjevně přílehlavý na shora popisovanou situaci. Ostatně se domnívám, že zvedání šourku a penisu (byť dané vykonává sám odsouzený) může být ponižující více než prohlídka popsaná v případě Frérot v. France.

Během místních šetření v jiných věznicích byla několikrát konzultována tamější praxe, přičemž postup nastíněný ředitelem Věznice J. je odlišný v tom, že dřepování a zvedání penisu a šourku se jinde provádí pouze při důvodném podezření na pronášení nepovolených látek, a nikoliv rutinně.

Popsanou praxi v provádění důkladných osobních prohlídek ve Věznici J. při zohlednění shora uvedených argumentů považuji za nepřiměřenou a neakceptovatelnou. Rutinní zvedání penisu a šourku a dřepování považuji v situaci, kdy neexistuje důvodné podezření, za nelegitimní zásah do důstojnosti kontrolovaných odsouzených. Legitimitu tohoto způsobu provádění důkladných osobních prohlídek nelze opírat o dva záchyty nepovolených věcí, ke kterým došlo na přelomu roku 2010/2011 [při návratu z pracoviště byl dne 1. 12. 2010 zachycen mobilní telefon - v botě (!) a dne 3. 1. 2011 návykové látky].

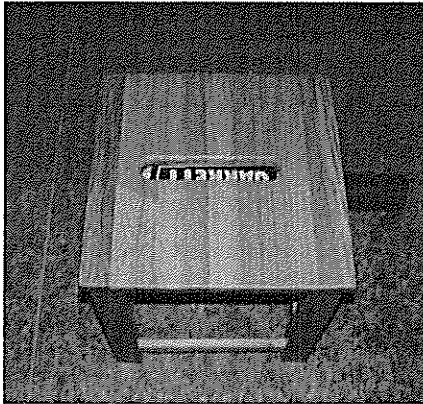
D - Závěr

⁵ Blíže viz Sborník stanovisek "veřejného ochránce práv. Vězeňství. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 146. (dostupné na www.ochrance.cz).

⁶ Srov. např. rozhodnutí senátu ESLP ve věci Valašinas v. Lithuania, ze dne 24. 7. 2001, stížnost č. 44558/98, rozhodnutí senátu ESLP ve věci Iwanczuk v. Poland, ze dne 15. 11. 2001, stížnost č. 25196/94, rozhodnutí senátu ESLP ve věci Van der Ven v. The Netherlands, ze dne 4. 2. 2003, stížnost č. 50901/99, rozhodnutí senátu ESLP ve věci El Shennawy v. France, ze dne 20. 1. 2011, stížnost č. 51246/08.

⁷ Ve Sbírce zákonů vyhlášeno pod č. 209/1992 Sb.

Legitimita osobních prohlídek (preventivních - prohmatání přes oděv i těch důkladných) je nesporná, proto jsem své šetření zaměřil na způsob jejich provádění. K povinnosti sednout na stoličku se zabudovaným detektorem kovů zohledňuji argument ředitele Věznice J. o vhodnosti tohoto postupu spíše než kontrolovat odsouzeného ručním scannerem, a proto v tomto bodě neshledávám pochybení. Naopak oceňuji Věznice J., že byla schopna v situaci nedostatku finančních prostředků namísto nákladného detekčního křesla pořídit obyčejnou stoličkou se zabudovaným běžným detektorem, viz přiložené fotografie.

Pochybení jsem naopak shledal ve způsobu provádění důkladných osobních prohlídek, kdy jsou odsouzení běžně nuceni dřepovat, zvedat penis a šourek.

Své šetření končím a v souladu s ustanovením § 18 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv se na ředitele Věznice J. obracím s výzvou, aby se k této zprávě do 30 dnů od doručení vyjádřil. Jeho vyjádření bude podkladem pro vydání mého závěrečného stanoviska ve věci. Průběžnou zprávu o výsledku šetření obdrží rovněž stěžovatel.

JUDr. Pavel V a r v a ř o v s k ý v. r.
veřejný ochránce práv
(zpráva je opatřena elektronickým podpisem)